

HASAN ŠKAPUR  
(Pripredivač Kemal Bašić)

## NEKOLIKO OSMANSKIH DOKUMENATA O BOSANSKOM USTANKU 1875-1878.

### Sažetak

Bosanski ustanak (1875-1878) je bio predmet različitih interpretacija. Mnogo je manji broj radova koji su se ovim ustankom bavili iz perspektive originalnih osmanskih dokumenata i djela osmanske provenijencije, a mnogo više onih na osnovu radova zapadne provenijencije. Zbog toga je značajno prezentirati dokumente prevedene sa osmanskog/staroturskog jezika da bi se vidjela i druga perspektiva ovog ustanka, te da bi se u konačnici došlo do koncenzusa o ovom važnom događaju iz historije Bosne i Hercegovine. Hasan Škapur je dokazani naučni radnik u više naučnih disciplina, a to je dokazao i kroz prijevod i prezentaciju ovih dokumenata koje ovom prilikom donosimo.

*Ključne riječi:* dokumenti, vojska, Osmanska država, ustanak, vlast.

### Uvod

Hasan Škapur je rođen 09. septembra 1913. godine, od oca Mustafe i majke Aiše, u naselju Škapurevića Brdo, na ulazu u Tešanj. Osnovnu školu je završio u Tešnju, a u periodu od 1927. do 1935. godine stjecao je obrazovanje u Gazi Husrev-begovoj medresi u Sarajevu. Odmah po okončanju medrese stupio je u službu Islamske zajednice. Rješenjem Ulema-medžlisa od 30. oktobra 1935. godine postavljen je za imama i hatiba džamije Sagrdžije u Sarajevu. Iste godine počeo je predavati vjeronauku u XII državnoj narodnoj školi u Sarajevu. Upisao se u Višu islamsku šeriatsko-teološku školu koja je upravo otvorena 1935. godine u prvu generaciju studenata. Sa njim su u generaciji bili Hifzija Hasandedić i hafiz Ibrahim Trebinjac.

Nakon završetka četverogodišnjeg studija na Višoj islamskoj šeriatsko-teološkoj školi, a nakon odsluženja vojnog roka Hasan Škapur je rješenjem ministra prosvjete od 16. oktobra 1940. godine postavljen na radno mjesto suplenta Državne realne gimnazije u Bihaću. Tu je službovao od 1940. do 1942., te predavao predmete: historija, srpsko-hrvatski i ruski jezik. Iz Bihaća, gdje je uz rad u gimnaziji honorarno predavao historiju islama i arapski jezik u Okružnoj medresi, premješten je u Banju Luku u Državnu realnu

gimnaziju. U ovom gradu je honorarno predavao i u Trgovačkoj akademiji. Usputno je bio i stalni vaiz/predavač u Ferhad-pašinoj džamiji. Godine 1947. premješten je iz Banje Luke u Prijedor, gdje je u gimnaziji predavao opću povijest, srpsko-hrvatski i ruski jezik. Godine 1954. 1 maja Hasan Škapur je premješten iz gimnazije za kustosa novoosnovanog Zavičajnog muzeja u Prijedoru-kasnije Muzej Kozare. Kao orijentalista vrši dužnost i stalnog sudskog tumača orijentalnih jezika pri Okružnom sudu u Prijedoru. U vremenu od 1950. do 1956. godine Hasan Škapur je bio predsjednik Vakufskog povjerenstva i član Vakufskog sabora, a kasnije Sabora Islamske zajednice do 1958. godine. Član odbora Islamske zajednice u Prijedoru bio je do kraja života. Član je Vakufskog sabora od III saziva 1955. godine. U Prijedoru je umro 25. maja 1975. godine gdje je i ukopan dva dana kasnije.

Hasan Škapur je našoj historiografiji poznat kao osoba koja se duže vremena bavila Bosanskim ustankom 1875-1878. godine. U toj oblasti on je dao svoj veliki doprinos. On je to radio prvenstveno na osnovu originalnih osmanskih dokumenata pa je tim i njegov rad na tom polju vrijedniji. Rad je još vrijedniji zbog činjenice da je velika većina dokumenata na osnovu kojih je Hasan Škapur radio bila iz Orijentalnog instituta u Sarajevu i ti dokumenti su uništeni u proteklom ratu maja 1992. godine. Na temu ustanka iz perspektive osmanskih dokumenata Hasan Škapur se gotovo jedini bavio i to u dužem vremenskom periodu. Ovo je sasvim tačno izuzmemo li dva pojedinačna rada koja su uradili Hamid Hadžibegić<sup>1</sup> i Derviš Korkut.<sup>2</sup>

Rezultat svega toga su dvije knjige na temu ustanka. Jedna od te dvije knjige je: *Odnos osmanskih vlasti prema Bosanskom ustanku (1875-1878.)*, Sarajevo 2017. godine. U djelu se nalazi pet glava: *Suzbijanje ustaničke propagande i mjere za razbijanje ustanka*, *Vojne akcije*, *Odnos prema zarobljenicima i imovini ustanika*, *Odnos muslimana prema nemuslimanima* i *Ekonomске posljedice ustanka*. Osim toga u knjizi se nalazi Predgovor napisan od strane redakcije, Takdim (Predgovor na turskom jeziku), Uvod, Prilozi među kojima su: Biografija i bibliografija Hasana Škapura, veći broj tabela, Faksimil rukopisa-izvadak, Registar najčešće korištenih ličnih imena i toponima i Sadržaj.

Druga knjiga Hasana Škapura je urađena u koautorstvu sa Ahmedom A. Aličićem: *Turski dokumenti o ustanku u Potkozarju* koja je objavljena u izda-

1 Hamid Hadžibegić, "Turski dokumenti o početku ustanka u Hercegovini i Bosni 1875. godine", *Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom*, I, Sarajevo 1950., str. 85-116.

2 Midhat Šamić, "Francuski izvještaji o Bosni početkom 19. vijeka (1806. do 1813.)"-Derviš M. Korkut, "Neobjavljeni dokumenti o Hercegovačkom ustanku (1875-1879) i o događajima koji su mu prethodili", Građa, Knj. XI, Knj. 8, Naučno društvo NR BiH, Sarajevo 1981.

nju Orijentalnog instituta u Sarajevu 1988. Godine, tj. 13 godina nakon smrti Hasana Škapura kao XVI izdanje tog instituta. Sadrži ukupno sto pedeset i jednu stranicu i u njoj se nalazi u prijevodu na naš jezik dvije stotine šezdeset devet dokumenata u vezi Bosanskog ustanka 1875-1878. Osim toga, on je na temu Bosanskog ustanka 1875-1878. napisao veći broj članaka od kojih je jedan broj objavljen za njegovog života dok su neki objavljeni nakon njegove smrti u različitim publikacijama.<sup>3</sup> Pored toga, u ostavštini Hasana Škapura nalazi se u rukopisu jedan broj prijevoda osmanskih dokumenata na bosanski jezik koji se odnose na Bosanski ustanak 1875-1878. Mi ovdje prezentiramo jedan dio tih rukopisa sa prijevodom, podnaslovima, i uglavnom pravopisom i interpunkcijom Hasana Škapura:

### **Sastav osmanskih odbrambenih snaga**

Ustaničke čete rasle su brže od osmanskih odbrambenih snaga. Nedostatak vojske, oružja, ishrane, discipline pa i borbenosti stalni su pratioci osmanskih jedinica.

Ključko stanovništvo 16/28. januara 1876. brzojavno saopštava namjesniku slijedeće:

„Pošto je ovamo od početka nereda ustanički centar, slobodni smo iznijeti Vam važnost položaja našeg kajmekamata koji je vezan za veliku planinu Grmeč, koja nije nikada bez ustanika.

Po mišljenju ustanika ključku kasabu i njenu okolinu treba uništiti, a Pokrajinu Bosnu napola razdijeliti. Oni su zaboli oči u ovaj kajmekamat i pripremaju se sa postojećim snagama na ludačku borbu.

Takva je, eto, situacija, a u našem kraju imaju samo tri buljuka sa 180 ljudi, pa Vam šaljemo ovaj dopis da se poveća broj mustahfiza, jer je nemoguće da se s ovim kontingentom može oduprijeti ovdašnjim ustaničkim snagama. Potrebno nam je isporučiti još oružja, poslati oficire i vojne stručnjake da mustahfize podučavaju vojnim vještinama i ne dozvoliti nikome da se izvlači i sabotira.

Pripadnici gradske posade (mustahfizi) sastali su se 1-2 puta sami od sebe. Iako je bio jedan oficir kao učitelj i nešto oružja ipak se nije moglo ništa učiniti, pa su se i ti članovi posade razili.

---

3 O tim člancima pored ostalog vidjeti: Kasim Hadžić, „Naš dug prema rahmetli profesoru Hasanu Škapuru“, *Takvim* 1977., str. 228-230, isti: „Životni put i djelo Hasan ef. Škapura“, *Preporod*, V/1975, br. 12, str. 13, Omerbašić Fuad, *Hasan ef. Škapur; život i djelo*, Tešanj 2010., Kemal Bašić, „Historija Prijedora i okoline u objavljenim radovima Hasana Škapura, *Novi Muallim*, br. 56, Sarajevo, zima 2013., str. 163-172, isti: „Biografija i bibliografija Hasana Škapura“ u: Hasan Škapur, *Odnos osmanskih vlasti prema Bosanskom ustanku (1875-1878)*, Sarajevo 2017., str. 352-365.

Začudna je i žalosna činjenica, da je i pored pomenutih ljudi, bezbjednost i organizovanje gradske vojne posade u ovom kajmekamatu slabije nego u ma kom drugom mjestu.

Kloneći se duljenja po ovom predmetu, molim u punom smislu riječi milost od zaštitnika pokrajine-paše hitno poduzimanje odlučnih mjera u smislu izložene situacije.“

Gornji brzjav ustupljen je Vrhovnoj vojnoj komandi, koja je već 17/29. januara 1876. dala namjesniku slijedeći odgovor:

„Banjalučkoj komandi brzjavljeno je da se hitno obrazuje buljuk mustahfiza Ključkog kajmekamata i stavi pod komandu redovne vojske koja se tamo već nalazi. S obzirom na strategijsku važnost spomenutog kajmekamata zaključeno je još ranije da u Ključ krenu dva travnička i jedan jajački buljuk. Prema onom kako se je razumjelo ovi buljuci nisu još poslani u Ključ.

Na osnovu toga da postoji potreba za povećanjem tamošnjih odbrambenih snaga, naređeno je Travničkom vojnom okrugu da odmah pošalje u Ključ spomenute buljuke i o tome nas izvijesti, a konačno naređenje po ovome pripada opet nadležnoj Ekselenciji.“

Po naređenju namjesnika isti dan Ključkom kajmekamatu poslano je brzjavno obavještenje:

„Banjalučkoj vojnoj komandi brzjavljeno je da odmah obrazuje buljuk mustahfiza za vaš kajmekamat i stavi ga pod komandu redovnih buljuka koji se nalaze tamo u Ključu. To je isto javljeno i Travničkom okrugu da Vam hitno uputi 3 buljuka mustahfiza.

Uz saglasnost Bosanske vojne komande, traži se izvanredno i nesebično zalaganje na obezbjeđenju vašeg kajmekamata od štetočina i da činite sve što bude bilo potrebno.“

Travničkom okrugu poslan je brzjav ovog sadržaja:

„Po obavještenju Bosanske vojne komande stavlja se na znanje da je u Ključu stanje vojne pripravnosti i potreba pojačanja vojne odbrane, pa je neophodno u Ključ odmah poslati dva travnička i jedan jajački buljuk mustahfiza, za koje se je saznalo da nisu još upućeni na svoja određena mjesta.“<sup>4</sup>

Iscrpljenost državne blagajne prisilila je na novu reorganizaciju odbrambenih snaga. Krajem augusta 1876. Predsjedništvo vlade poslalo je Vilajetu ovaj dopis:

„Redarstvene snage vilajeta u početku bile su razvrstane u tri grupe: redarstvene vojne jedinice, intendanti i inspektori i prema potrebama svakog vilajeta određivan je kontingent potreban za služenje u tim grupama. Njihovi su se rasporedi brojnog stanja povremeno mijenjali.

4 OIS, br. inv. 466/76. OIS je Orijentalni institut u Sarajevu. Svi dokumenti su čuvani u OIS-u pod brojevima inventara kako ih je naveo Hasan Škapur-nap. priređivača.

Izdaci za plate, ishranu i odijevanje spomenutih jedinica kao i izdaci za njihove službenike iznose godišnje 120 miliona i nekoliko hiljada groša, to se nalazi za potrebno da se sve povrati na raniju poziciju, jer usljed velike neusklađenosti plata sa njihovim dužnostima nije ih moguće isplaćivati iz stvarno prikupljenih prihoda.

Očito je da to zavisi o sređivanju stanja u skladu postojeće Uredbe o redarstvenim jedinicama. Da bi se uvidjele stvarne potrebe, javilo se je svim vilajetima i autonomnim pokrajinama da prema stvarnim potrebama i važnosti položaja svakog kajmekamata i okruga srede u vidu spiskova stvarno postojeće stanje redara, intendantata i inspektora uz platu i dostave Državnom savjetu iznose njihovih plata, izdatke za ishranu i odjeću i drugo što se na njih troši.

Tako ćete nam i Vi na opisan način srediti tražene spiskove i hitno ih poslati.

S obzirom na ratne neprilike uviđa se opravdana potreba privremenog uzimanja pojedinaca u redarstvenu službu. Gledajući na dosadašnje stanje tih jedinica, ne mogu se uočiti sve stvarne potrebe, pa je potrebno da se založite na sprovođenju svega što bude bilo potrebno.“

Prijepis gornje naredbe Vilajet je poslao 30. augusta svim područnim okruzima, a Stožeru zaptije u Sarajevo 3/15. septembra.

Prema prikupljenim podacima izrađena je priložena tabela ovog roda odbrambenih snaga u Travničkom okrugu.<sup>5</sup>

Slabost odbrambenih snaga pokušala se ispraviti dobrovoljnim katoličkim snagama.

Jedan vilajetski dopis Travničkom okrugu glasio je:

„Katolici koji se nalaze u Bosni i njihovi odbornici iskazivali su od ranije visoku tradicionalnu naklonost i simpatije državnim rukovodiocima i ljubav prema domovini i da bi sada to dijelom pokazali, zamolili su da se uvrste u redove pomoćne vojske i budu među onima koji će se upućivati na granične tačke gdje to bude bilo potrebno i da u ovim nastalim neprilikama vjerno i iskreno učestvuju u službi domovine i rade na uspostavljanju reda i mira zajedno sa muslimanskim svijetom.

U svrhu ostvarivanja ovog cilja određen je i član Bosanske izvršne komisije Šišić Andrija i tamo već poslan. On će po ovom zaključku sprovesti potrebne poslove, tj. da prikupljanje pomoćne vojske katolika ne bude manje-više ispod postupka koji se sprovodi kod prikupljanja pomoćne vojske muslimana.

Pošto će se posredstvom navedenog age dodjeljivati opskrba i ostalo što im bude bilo potrebno, to je u svakom slučaju potrebno založiti se na

---

5 OIS, br. inv. 265/76.

uproštavanju poslova po ovom predmetu, a konačno naređenje pripada opet nadležnim.

30. juna/8. jula 1876.

MP. Nazif Mehmed Seid“.<sup>6</sup>

Iz slijedećeg vilajetskog dopisa nazire se još kritičnija situacija „Ravnateljstvu Travničkog okruga!

Visoki dopis prispio pod brojem 571 od 12/24. novembra 1877. ustupljen je Komisiji za vojne poslove Vilajeta. Gledajući na njeno mišljenje potrebno je obezbijediti selo Podgoriju, koje se nalazi u Jajačkom srezu, i smatra se umjesnim uzimati u oružnike i hrišćane, ali nije dovoljno dodjeljivati samo 20 muslimana u jedinice sa 90 hrišćana. Jedinice treba oformljivati od podjednakog broja jednih i drugih, tj. pedeset za borbu sposobnih hrišćana pridružiti 50-terici vojnika pomoćne vojske i dodijeliti im svima skupno sposobnog oficira muslimana. Obzirom na njihovu dužnost i obavezu davaće im se potrebna ishrana.

Ukoliko ima vjerovatnosti da će se ranije emigrirana lica priključiti ustanicima, javljeno je i rečeno, da je ipak potrebno posredstvom njihove djece, koja su im ostala, čuvati njihovu stoku i ostale im stvari u kućama, jer oni nisu definitivno promijenili mjesto svoga boravka.“

22. decembra/4. januara 1877. g.

Ispod ovog dopisa okružnik je napisao: „Javiti nadležnim!“<sup>7</sup>

Aktivnost ustanika uslovljava pojačanu odbranu osmanskih jedinica. 22. decembra/3. januara 1877. Vilajet šalje Travničkom okrugu ovaj odgovor:

„U vezi ranijeg našeg obavještenja o otpuštanju iz službe 30 pandura koji su služili u kupreskoj nahiji, kajmekamat Donjeg Vakufa, stigao je dopis Upravnog vijeća Travničkog okruga pod br. 517 od 25. novembra/7. decembra 1877. godine, kojim se traži da se oni zadrže u službi kao i ranije, jer zasada sprovode brašno i ostale namirnice carskoj i pomoćnoj vojsci, stacioniranoj u kajmekamatima Livna i Glamoča i da trebaju služiti još neko vrijeme.

Predmet je ustupljen Upravnom vijeću Vilajeta. Gledajući na izloženi sadržaj dopisa uvidjela se je potreba da se navedenih 30 pandura zadrži u službi još neko vrijeme.

Pošto nam je rečeno da Vam se kao odgovor piše, da se navedeni panduri mogu privremeno zadržati, a čim nestane potrebe za njima da se raspuste, napisan Vam je ovaj iskreni dopis, da se na njegovom sprovođenju svojski založite.“

Ispod gornjeg dopisa okružnik je napisao:

6 OIS, br. inv. 239/76.

7 OIS, br. inv. 109/77.

„Predmet ustupiti računovodstvu okruga radi sređivanja isplate njihovih prinadležnosti, a zatim obavijestiti zainteresovani kajmekamat“<sup>8</sup>

U Duvnu je situacija bila slična onoj u Kupresu i Vilajet šalje 29. decembra/10. januara 1877. Travničkom okrugu slijedeći dopis:

„U dopisu prispjelom od Upravnog vijeća Travničkog okruga broj 486 od 14/28. novembra 1877. traženo je odobrenje da se još za neko vrijeme zadrži u službi 50 pandura koji već služe u duvanjskom kajmekamatu radi obezbjeđenja mira.

Predmet je ustupljen Upravnom vijeću Vilajeta. Ono je uvidilo tu potrebu i javilo, da se Visokom naslovu kao odgovor piše, da se odobrava dalje zadržavanje spomenutih pandura u službi kao ispomoć posebnim vojnim jedinicama.

U tom smislu napisan Vam je ovaj dopis na kome se treba iskreno založiti.“

Ispod sadržaja gornjeg dopisa okružnik je 30. decembra 1877. napisao:

„Predmet ustupiti računovodstvu okruga radi zavođenja u protokol i regulisanja plata navedenih pandura i o tome pismeno izvijestiti zainteresovani kajmekamat!“

Dopis je u računodstvu protokolisan 8/20. januara, a kajmekamatu Duvna pisano 12/24. januara 1877 pod br. 224.<sup>9</sup>

Tešku političku situaciju u Podgrmeču ilustruju slijedeći dopisi:

„Visokom Bosanskom vilajetu,

Njegovoj ekscelenciji, mom sretnom gospodinu!

Pošto se je u travničkom okrugu prema sadržaju visokog dopisa namjesnika, koji se je uz zaključak Komisije za vojne poslove uzvišenog Vilajeta imao čast napisati i poslati nam pod brojem 640 od 22. septembra/4. oktobra 1876. bilo spremilo iz travničkog okruga 950 momaka zaštitne vojske zajedno sa zapovjednicima, ali da je u Bijeljini ostalo samo 80 vojnika, a ostali, kako se je to shvatilo iz prispjelog nam dopisa od strane komandanta pomoćne gore spomenute vojske, pobjegli, to je naredbom njegove visosti opet naređeno da se iz redova posjednika koji su u mogućnosti da se sami u toku zimskih dana opskrbljavaju, opremi potreban kontingent zaštitne vojske i pošalje u Bijeljinu i da se o tome Naslovu dostavi iscrpan izvještaj.

Pošto je konkretni predmet upućen oblasnoj komisiji za vojne poslove, izvješteno je da se Naslovu kao odgovor javi, da neredi u kajmekamatima Livna, Glamoča i Duvna, koji pripadaju Travničkom okrugu još uvijek traju i njihovo ljudstvo je angažovano u obezbjeđivanju svoga stanovništva. Prema tome niko od posjednika, a ni ostalog stanovništva spomenuta tri kajmekama-

---

8 OIS, br. inv. 105/77.

9 OIS, br. inv. 106/77.

ta nisu u mogućnosti dati vojnu ispomoć ma kome drugom mjestu. Obzirom da se ustanici pojavljuju i u drugim krajevima ovoga okruga i da nanose veliku štetu, to je u službu pomoćne vojske uzeto i poslano, bilo u vidu pokretnih ili stacioniranih jedinica za čuvanje važnih strateških tačaka i posjednici i ostalo stanovništvo kajmekamata Travnika, Jajca, Prusca i Prozora.

Osim toga nedavno je 1.100 momaka pomoćne vojske, koja je bila ovdje pod oružjem već poslana i na teren upućena da od strane ustaničkih napada čuva područja kajmekamata Livna, Duvna, Glamoča, kao i Ključa, koji se nalazi u Bihaćkom okrugu.

S obzirom da je muslimansko stanovništvo gore navedenih kajmekamata na teren već upućeno, to je nemoguće odavde opet opremiti posebni kontingent vojske za Zvornik, a konačna odluka pripada opet nadležnoj ekscelenciji.<sup>10</sup>

17/29. oktobra 1876.

Travnički okružnik:

Potpis nečitak.

Dopis je odmah ustupljen Komisiji za vojne poslove koja je 21. oktobra dala slijedeći odgovor:

„Ravnateljstvu Travničkog okruga!

U dopisu koji nam je od cijenjenog okruga stigao kao odgovor pod brojem 402 od 17. oktobra 1876. javljeno je da je nemoguće traženu vojsku organizovati i poslati za upotpunjenje zvorničkih jedinica i zbog ponovnih nereda koji su obuhvatili livanjski, glamočki i duvanjski srez, pa su tamo sa Travničanima sada stigli još jajački, prusački, i prozorski trgovci zajedno sa ostalim stanovništvom.

Kada je predmet ustupljen visokoj Komisiji za vojne poslove, javljeno je i rečeno, da se visokom Naslovu po ovom predmetu piše, da je za obezbjeđenje Zvorničkog okruga već oformljen kontingent zaštitne vojske iz samog Zvorničkog i Sarajevskog okruga, pa je sada potrebno da obrazujete kontigente zaštitne vojske iz gore navedenih kajmekamata i obratite pažnju na održavanje mira u mjestima koja spadaju u Travnički okrug.

Pohitao Vam se je sročiti ovaj iskreni dopis, da po istom postupite, a konačno naređenje pripada opet nadležnim.

21. oktobra 1876. Nazif Mehmed Seid“.

Prijepis gornjeg dopisa ustupljen je i Komisiji Vilajeta za vojne poslove.<sup>11</sup>

Suzbijanje oživljavanja ustaničkog pokreta okruzi Travnika, Bihaća i Banjaluke čine reorganizacijom vojnih posada i koordiniranim akcijama u Podgrmeču.

Plan rasporeda vojne posade u novembru 1876. vidi se iz slijedeće korespondencije vojnih i građanskih organa vlasti.

<sup>10</sup> OIS, br. inv. 3/76.

<sup>11</sup> OIS, br. inv. 228/76.

Visokom Bihaćkom okrugu, komandi carske vojske u Bihaću i pomoćnim vojnim jedinicama Banjalučkog, Bihaćkog i Travničkog okruga

Raspored vojnih posada je slijedeći:

U Ključkom srezu; Biljeg 100 vojnika; Črkveno 100, Resanovac 150, Rastoka 50 i Hrustovo 100. Svega 500 vojnika.

U Bihaćkom srezu: Ripač 100 vojnika, Spahići 50, Golubić 50, Grabež 50 i Bugar 50. Svega 300 vojnika.

U Ostrožackom srezu: Hadžina Bukva 50 i Podzvizd 50. Svega 100 vojnika.

U Krupskom srezu: Vrnograč 50 vojnika, Bučevci 50 i Mali Radić 50. Svega 200 vojnika.

U Novoselskom srezu: Bilaj 100 i Orašac 150. Svega 250 vojnika, što sveukupno iznosi 1.350 vojnika.

Mjere koje su nam imale čast doći u pogledu kažnjavanja i proganjanja ustanika i likvidiranja pobune u Bihaćkom i Travničkom okrugu pažljivo su proučene. Iako su u skladu interesa sadržanih u dopisu prispjele nam naredbe Njegove preuzvišenosti guvernera br. 636 od 29 septembra 1876, to su one ipak malo izmijenjene, jer nastupom zimskog perioda, zgrade i sama naselja istaknuta u dopisu moraju se napustiti, jer je većina tih položaja daleko od naselja i kasaba i nema mogućnosti da se u zimsko doba vojsci tamo smještenoj isporučuje hrana i ostala oprema. Nastupom zime zgrade, pa i neka naselja istaknuta u dopisu morala bi se napustiti.

Kroz diskusiju po ovom predmetu usvojeno je ono što diktira postojeća situacija. Ako se 1.350 vojnika bude stvarno nalazilo na 18 položaja, prikazanih u gornjem dopisu moje malenkosti, onda postoji ozbiljna nada da će se postići bezbjednost i ciljevi sadržani u izloženom Vam dopisu.

Otpremanje vojske na istaknute položaje planirano je da se izvede na slijedeći način:

U Ključkom srezu za služenje u pomoćnoj vojsci prikupljeno je među domaćim stanovništvom 300 osoba. S obzirom da u samom Prijedoru ima pored redovne vojske još dosta i lokalne vojne posade, to ima mogućnosti da se od tog lokalnog kontingenta prebaci 200 momaka u Ključ. Tako bi na pet položaja u Ključkom srezu bilo 500 momaka pomoćne vojske. Ovako je planirano u dva mjesta Ostrožackog i tri mjesta krupskog kajmekamata u kojima treba da bude, izuzimajući Mali Radić, ukupno 250 vojnika. Tako će se u tim mjestima oformiti vojna posada, uglavnom, od mještana.

Osim toga, u pet mjesta Bihaćkog kajmekamata, u dva Novoselskog i jednom mjestu Krupskog i u spomenutom Malom Radiću, tj. u osam mjesta biće, kako je planirano, 600 vojnika pomoćne vojske. Ovako raspoređenje vojne snage, sastavljene od stanovništva kajmekamata Bihaća, Ostrošca, Krupe i drugih mjesta međusobno bi se zamjenjivale jedanput u dvadeset dana.

Vrijeme je sada slabo, a možda će se kasnije poboljšati. Ako nastupi situacija u kojoj bi bilo mogućnosti da se ustanici ponegdje u okolnim krajevima prikriju, onda ne remeteći ni tada gore izneseni plan, moći će se drugim kontingentom od 1-2 hiljade ljudi poduzimati pretraživanje terena za koji se bude mislilo da je skrovište ustanika.

Gore izneseni plan donesen je na sastanku jednoglasno, a naređenje po ovom pripada opet nadležnim.

21. oktobra/2. novembra 1876.

Prisutni: Hasan Husni, muftija okruga Bihaća, Bišćević Husein, Alibegović Mehmed, Hadžiabdić Husein, Delić Husein, Bratić Husein, svi iz Bihaća i Adilagić Ahmed iz Ostrožačkog kajmekamata; zatim: Bišćević Ahmed, Serkalović Hasan, Kuhonjić Alija, Bekirspahić Mustafa, Burzić Ibrahim, Hasić Husein, Panić Mehmed, Dizdarević Ahmed, Salkić Husein, Alagić Husein, Ćoralić Mahmud, Toroman Mustafa, Midžić Mehmed, Kilavić Mehmed, Derviš Mustafa, Berić Omer, Vukalić Omer i Malić Husein.“

27. oktobra okružnik Bihaća poslao je Vilajetu opširan slijedeći brzojav:

„Nakon svestrane duge diskusije vođene 2-3 dana s gore spomenutim uglednim ličnostima i pošto smo još po drugi puta ja i komandant pukovnik Vejsil-beg sve prodiskutovali u jednom širom vijeću, jednoglasno je donesen zaključak o novom rasporedu jedinica koji će Vam se naknadno dostaviti. I ovaj raspored sadrži, uglavnom, sve koncepcije ranijeg plana, samo nema mogućnosti da se on sada ovdje iznese. Definitivno sprovođenje ovog plana neće se poduzimati dok nam ne dođe saglasnost Vaše mudrosti.

Da sa ne bi gubilo vrijeme čekajući odluke Njegove visoke mudrosti, koja će nam se imati čast kasnije izdati, otpočeće se samo prikupljati planirana vojska. Danas je i spomenuti Mehmed Derviš-paša s jednim kontingentom regularne vojske otišao u Ostrožac i Kulen Vakuf.

Pošto ovdašnji prvaci nisu bili u mogućnosti po ovom predmetu dati jednu sigurnu koncepciju za likvidiranje ustanika, to su između njih Ahmed-aga i Hasan-aga predložili gornji plan Njegovoj uzvišenosti guverneru samo kao jednu moguću mjeru. Kada se je ovdje diskutovalo o mogućnosti sprovođenja tih mjera, sami predlagači su priznali njihovu slabu stranu realizovanja. S obzirom na duge neredе stanovništvo bježi tamo-amo i privremeno prikupljanje pomoćne vojske nije lahko, kao što je to bilo u početku ustanka. Pa i kada se vojska skupi, može svako vidjeti, kako ljudstvo iz nje bježi.

Prema ovom posljednjem utvrđenom planu, kada se ljudstvo sabere, opremi i stacionira na određenim strategijskim mjestima, pokazaće se željeni uspjeh, ako bude ikoliko ustrajnosti.

Moja malenkost ovo sa zadovoljstvom ukratko iznosi, a konačna odluka pripada nadležnoj ekscelenciji.“

Isti dan i komandant pomoćne vojske Mehmed Derviš-paša poslao je Vilajetu izvještaj i svoje mišljenje o zaključcima donesenim na gornjem sastanku:

„Prema visokoj zapovijedi guvernera koja je sa potpisom Njegove časne ličnosti stigla pod brojem 1159 od 29. septembra 1876. sadržavajući naređenje da je potrebno sprovesti mjere u priloženom planu koga su ispred bihaćkog stanovništva dostavile visoko poštovane age Ahmed iz Cazina i Hasan iz Bihaća u vezi likvidiranja nereda u Bihaćkom i Travničkom okrugu, došla je u Bihać i moja malenkost, gdje su dobavljeni još neki prvaci čije je prisustvo bilo potrebno. Sa pozvanim održan je opšti sastanak, kome su prisustvovali gospoda okružnik i časni pukovnik Vejsil-beg. Poslije duge diskusije po ovom predmetu shvatilo se je, da u mnogim mjestima, navedenim u ranijem planu rečenih aga Ahmeda i Hasana nema ni zgrada ni stanovništva. Pošto je zima na pomolu, to će onemogućiti smještanje vojske u ta mjesta. Tamo bi trebalo prvo izgraditi utvrde i zgrade da se vojnici mogu skloniti od kiše i zime. Osim toga ta su mjesta daleko od gradova i sela pa je nemoguće tamo stacioniranu vojsku opskrbljivati hranom. Pored toga teren između navedenih položaja nije naseljen i blizak je austrijskoj granici pa bi jake ustaničke i emigrantske snage mogle isprijeka iznenada napasti vojsku. S obzirom da se posadi ne bi mogla pravovremeno uputiti vojna pomoć, mogle bi nastati zlokbne posljedice. Ovo su priznali i uvažili i spomenuti Ahmed-aga i Hasan-aga.

Gledajući na sadašnju činjeničnu situaciju i stvarne potrebe, nekih od položaja navedenih u spomenutom planu zamijenjeni su drugim, kao i raspored brojnosti vojnih posada koje će se tamo stacionirati i periodično na tim položajima smjenjivati.

Da bi u ovaj predmet imala uvida i Vaša plemenita mudrost podnosi Vam se u prilogu sačinjen prijepis zapisnika o zaključcima donesenim na spomenutom sastanku.

Iako su zaključci ovog sastanka, kao i oni u ranijem planu, očito korisni, zaključeno je da se po istim postupi tek kada se od Naslova dobije pismena saglasnost.

Pošto ovako opširan plan ne može se izložiti u brzojavu, a razgovor o njemu putem telegrafske linije nije podesan, to se u smislu naredbe visokog državnika iznosi samo opšti raspored, a eventualno upućivanje vojnih jedinica u gore spomenuta mjesta zavisi opet o odluci nadležne ekselencije.“

26. oktobra/7. novembra 1876.

Komandant pomoćne vojske:  
Mehmed Derviš-paša.

Gornji predmet odmah je upućen Komisiji za vojne poslove Vilajeta koja je dala slijedeći odgovor:

„Priloženi plan sa dopisom zapovjednika pomoćne vojske je proučen. Stacioniranje zaštitnih jedinica na navedenim položajima radi upokoravanja i likvidiranja ustanika, dalje mobiliziranje ljudstva u vojnu službu da se oformi posebni kontingent od 2.000 ljudi i kada bude bilo potrebno, pretražuju ustanička skloništa je očito sve na svom mjestu.

Prema izloženom nam planu treba odmah pristupiti prikupljanju ljudstva za navedene posade u određenim startegijskim mjestima. Ako bi se na kojoj strani pojavile veće ustaničke snage, neka se nasuprot njima odmah prebaci i dovoljan kontingent te vojske i obezbjeđuje taj kraj od ustaničkog napadaja.

Vojsku treba redovno opskrbljavati hranom i dobro paziti da se od strane pojedinaca navedenih jedinica ne nanese kakva šteta poštenom i lojalnom stanovništvu.

Čini se ispravnim da se spomenutom komandantu i Bihaćkom okrugu kao odgovor javi i izda naređenje da je potrebno da se založe na naoružanju spomenute vojske vinčester puškama, koje su im ranije dostavljene, i šnajder puškama, koje će im ostaviti rezervisti, a naređenje po ovom predmetu pripada opet nadležnoj Ekselenciji.

4/16. novembra 1876.

MP. Komisija za vojne poslove Bosanskog vilajeta“.

Odgovori u smislu gornjih instrukcija poslani su 8/20. novembra, i to Bihaćkom okrugu pod br. 746, a komandantu Derviš-paši pod br. 1413.<sup>12</sup>

Krajem 1876. ukazuje se potreba opšte mobilizacije muslimanskog stanovništva. Tako je Vilajet Bihaćkom okrugu poslao 3/15. decembra 1876. ovaj brzojav:

„U dopisu broj 561 od 2/14. novembra 1876. javljeno je da je Bihaćkom pozadinskom taboru poslan jedan primjerak spiska za rezerviste pa je potrebno da se njegov sređen i ovjeren prijepis pošalje i ovoj komandi.

Pored toga treba sačiniti sve posebno u po četiri primjerka spiskova onih koji su rođeni 1853, 1854, 1855 i 1856. godine i ovamo ih poslati.

Prema dopisu vilajetskog popisnog odbora ističe se potreba hitnog dostavljanja spiskova muškaraca gore navedenih godišta u po četiri primjerka, a spiskove unovačenih rezervista u po dva primjerka.“<sup>13</sup>

Sredinom augusta 1877. morale su se i spahije mobilisati. U jednom spisku Komisije za vojne poslove Travničkog okruga navedene su spahije Travničkog okruga:

Teskeredžić Hamid-beg iz Travnika, Nova mahala,

Teskeredžić Muharem-beg iz Travnika, Nova mahala,

Gušić Salih ef. iz Travnika desetar u Pruscu,

12 OIS, br. inv. 293/76

13 OIS, br. inv. 628/76.

Zukić Sulejman-beg iz Travnika Hasanagina mahala,  
Osman sin Alije iz Travnika, Hasanagina mahala,  
Topalbegović Ahmed iz Travnika, Grabovo,  
Hukić Derviš iz Travnika, Grabovo,  
Sujoldžić Murat iz Travnika, Gazi-agina mahala,  
Hasanpašić Hajdar-beg iz Travnika, Osoje,  
Ibrahimpasić Mustafa iz Travnika, Radoši,  
Sefić Ibrahim iz Travnika, Grabovo,  
Askerić Sulejman iz Travnika, Grabovo,  
Muharembegović Salih iz Travnika, Grabovo,  
Muharembegović Muharem iz Travnika, Grabovo,  
Zložig Hilmo iz Travnika, Večerska,  
Hrustić Salih iz Travnika, Večerska,  
Zložig Omer iz Travnika, Večerska,  
Sporo Abdullah iz Travnika, Torine,  
Muminspahić Pašo iz Travnika, Vitez.

Naredba namjesnika je čast za spahije da služe u redovima zaptije. Pošto se je već imala čast izdati naredba da i spahije služe u zaptiji, to će trebati poimenično gore po mjestima razdijeljene spahije obavezno pozvati, razvrstati ih u tri grupe i uzimati svakog trećeg od njih u desetodnevnu službu zaptije.

Oni koji su od njih u nekoj službi, poslaće zamjenika, a oni koji nisu ni u kakvoj službi, služiće lično. Ukoliko neko od njih izbjegava da pošalje zamjenika, on će se prema navedenom brzojavu brisati iz spiska spahija.

Služenje u zaptiji počinje 4. ovog mjeseca i prema tome nadležnim treba narediti da se isti pravovremeno dobave, a oni koji su u drugim kajmekamatima da se odmah ovamo upute da im se izlože uputstva o potrebi poslušnosti prema zaptijskim starješinama.

3/15. jula 1877.

Komisija za vojne poslove

MP. Travničkog okruga.

U napomeni je naznačeno da se Gušić Salih iz Prusca hitno uputi u stožer zaptije u Travniku.<sup>14</sup>

Spisak mobilisanih spahija iz Prozora prikazan je u ovom dopisu:

„Travničkom okrugu,

Pošto je Prozorski kajmekamat bio u sastavu Donjeg Vakufa, to se je u sporazumu sa tim kajmekamatom javilo da se u Livno hitno šalju određene spahije pod rukovodstvom jednog od članova Upravnog vijeća prozorskog kajmekamata. Kada se je sa spomenutim kajmekamatom opet stupilo u vezu, javljeno je da se od spahija Prozorskog kajmekamata nalazi u životu samo 44 i pošto su se od njih izdvojili oni koji će se uzeti u službu zaptije i poslati Vam

---

14 OIS, br. inv. 293/77

za prikupljanje zaostale desetine zajedno s onim koji se već nalaze u zaptiji, mustahfizima i rezervnoj vojsci, spremljena su svega 23 pješaka i konjanika koji su u priloženom spisku poimenično navedeni, i pod rukovodstvom Idris-bega, člana Upravnog vijeća kajmekamata, upućeni 12/24 ovog mjeseca u Livno.

Gornje se iznosi Njegovoj plemenitosti kao odgovor na naredbu broj 231 od 31. augusta/12. septembra 1877, a konačna zapovijed pripada opet nadležnim.

14/26. septembra 1877. godine MP. kajmekam Prozora

Komisija za vojne poslove kajmekamata dala je 16/28. septembra slijedeći spisak spahija:

| Prezime i ime:                    | rod vojske |
|-----------------------------------|------------|
| Numan, sin Halilov                | pješak     |
| Omanović Mehmed, sin Dervišov     | pješak     |
| Fehim, sin Halilov                | pješak     |
| Fejzić Ahmed, sin Mahmutov        | konjanik   |
| Fejzić Ibrahim, sin Mustafin      | pješak     |
| Mrihić Muharem, sin Bekira        | pješak     |
| Fejzić Muharem, sin Mehmeda       | pješak     |
| Smailbegović Mehmed, sin Omera    | pješak     |
| Zukić Mustafa, sin Ibrahima       | pješak     |
| Klico Muharem, sin Muharema       | pješak     |
| Šahinović Davud, sin Hasana       | konjanik   |
| Beganović Mustafa, sin Ahmeda     | pješak     |
| Dervišbegović Alija, sin Derviša  | konjanik   |
| Davudbegović Ismail, sin Huseinov | konjanik   |
| Davudbegović Ahmed, sin Mustafin  | pješak     |
| Hasanbegović Arif, sin Mustafin   | pješak     |
| Rislić Rustembeg, sin Jusufa      | pješak     |
| Hasanbegović Hasan, sin Idrisa    | pješak     |
| Hasanbegović Abdija, sin Ahmeda   | pješak     |
| Katan Salih, sin Osmana           | pješak     |
| Mustafabegović Agan               | pješak     |
| Begić Mustafa, sin Salihov        | konjanik   |
| Hasanbegović Idris, sin Jusufov   | konjanik   |
| Rekapitulacija:                   |            |
| konjanika.....                    | 6          |
| pješaka.....                      | 17         |
| svega.....                        | 23         |

Popratni dopis Prozorskog kajmekamata poslan Travničkom okrugu bio je slijedećeg sadržaja:

„Na osnovu obavještenja Livanjskog kajmekamata da u Livno nije poslan još ni jedan spahija Prozorskog kajmekamata, bilo je u visokoj pismenoj naredbi, koja nam je imala čast doći pod brojem 254 od 15/27. septembra 1877, naređeno da se ti ljudi odmah upute u Livno.

Ovim se iznosi, da je mojim skromnim dopisom broj 201 od 14/28. septembra 1877. javljeno da su spahije Prozorskog sreza upućene u Livno 12/24 ovog mjeseca, a konačna zapovijed pripada opet nadležnim.

28. septembra/10. oktobra 1877.

MP. kajmekam Prozorskog kajmekamata.

Nadležni službenik ispod dopisa stavio je bilješku:

„Pisano kajmekamatu u Livno 1/13 oktobra 1877. pod br. 501.“<sup>15</sup>

Sredinom 1877. osjetila se potreba popunjavanja odreda mustahfiza. Komandant Bosanske vojske diviz. general Velijudin poslao je namjesniku 24. maja/5. juna 1877. slijedeći dopis:

„Postojeći buljuci mustahfiza Travnika trebali bi da se sastoje od po 200 ljudi. U vezi toga bila je i naredba Vaše visosti. Međutim, gledajući na pri-spjeli mi izvještaj, razabire se da su postojeći buljuci još uvijek daleko ispod toga broja. Da bi to uvidila i Vaša visost u prilogu Vam se dostavlja jedan primjerak spiska brojnog stanja njihove posade. Iako su buljuci mustahfiza ostalih vojnih okruga upotpunjeni na potrebno brojno stanje, ima već dva mjeseca, vojska mustahfiza Travničkog okruga ostala je i dalje na starom brojnom stanju. Ovako minimalan njihov broj neće biti od koristi. Ovo je u suprotnosti i gore spomenutoj visokoj naredbi, a u slučaju ustaničkih većih napada, oni neće moći osigurati mir i bezbjednost naseljima, koja su dužni čuvati.

S obzirom na vaše veliko razumijevanje i mišljenje da se ovakvo stanje ne može više nikako tolerisati, pa ukoliko se s ovim buljucima misli nešto učiniti, trebalo bi prvenstveno da se poduzmu potrebne mjere, da se najkasnije za 15 dana njihovo brojno stanje upotpuni na po 200 momaka.

Gornje se iznosi sa željom i odlučnošću, kako bi se po ovom predmetu ukazala odlučna puna naklonost Vaše visosti, a konačna zapovijed pripada opet nadležnom plemenitom naredbodavcu.“

S P I S A K

brojnog stanja mustahfiza u Travničkom okrugu:

I. buljuci u:

samom Travniku: 1 buljuk od 80 ljudi

Kajmekamat Travnika: 3 buljuka od 78 ljudi

15 OIS, br. inv. 105/77

Kajmekamat Prusca: 5 buljuka od 104 momka  
Kajmekamat Glamoča: 8 buljuka od 136 ljudi  
Kajmekamat Duvna: 7 buljuka od 56 ljudi  
Kajmekamat Prozora: 6 buljuka od 101 momka  
Kajmekamat Livna: 1 buljuk od 78 ljudi  
Svega.....623 momka.

U smislu gornjeg izvještaja napisan je 25. maja/6. juna Travničkom okrugu opširan dopis pod br. 332.

Za hitno pojačanje vojnih snaga u Podgrmeču naređivano je i brzojavno. U jednom brzojavu Travnički okrug javlja Vilajetu:

„Mudra naredba u brzojavu br. 236 od 2/14. juna 1877. pobudila je prema naredbodavcu našu veliku zahvalnost.

U smislu instrukcija Komisije za vojne poslove na ovom poslu zalaže se do maksimuma i narod i organi vlasti. Prema zdogovoru utvrđenom u Travniku sa starješinama vojnog okruga već je oformljena pomoćna vojska od 1.000 momaka.

U vezi gornjeg nadležnim je ustupljen i plan o još drugim potrebnim mjerama.

2/14. juna 1877. g. Mehmed, zamjenik travničkog okružnika.“

Prijepis gornjeg brzojava poslan je sutradan brzojavno namjesniku u Mostar, a komandant-paši opširan dopis.<sup>16</sup>

Konji za prijenos oružja

Upravno vijeće Visokog,

Broj: 377.

Zastupniku visoko plemenitog zaštitnika pokrajine,

U preuzvišenoj naredbi Vaše visosti, namjesnika, koja se je imala čast izdati pod brojem 532 datirana 19. novembrom 1291/1-12-1875. godine da se za prijenos hrane i ostale opreme plaća na sat po 3 groša odmah u mjestima gdje budu isporučili prtljag, a da se za svako pod tovarom uginulo grlo daje njenom vlasniku odšteta u iznosu od 500 groša. Ako svijet ne bude zadovoljan sa satnicom od po 3 groša, može im se dati još povišica od 20 para. Prema tome kada dobrom propagandom i prikladnim jezikom bude svakom lijepo objašnjeno i oglašeno ako hoće poslužiti svojom stokom uz naznačenu nagradu u prenošenju gornjih stvari, neka preda svoje tovarne konje i pošalje pravo u Mostar. Ukoliko se, možda, budu odupirali, onda ma uz kakvu bilo mogućnost, ne čekajući našu saglasnost, treba, prema tome organizirati stoku i hitno je poslati.

---

16 OIS, br. inv. 347/77

Prema uzvišenoj naredbi, koja nam se izvolila izdati, prikladnim objašnjenjem, lijepim riječima i podstrekavanjem na potrebu zalaganja i ispomaganja države prikupljena su i opremljena 52 tovarna konja uz pristanak na platu od 3 groša po satu i danas su sa oružnikom čauš Ahmedom, koji je zadužen da ih prati, krenuli u pravcu Mostara.

Pošto je okružje Hercegovačkog sandžaka obaviješteno, usudili smo se da i Vas po ovom predmetu izvijestimo, a naredba i zapovijed pripada nadležnim.

8-12-1291 ili 12 zu-l-kade 1292/10-12-1875. godine sve muhuri:

|                             |                 |
|-----------------------------|-----------------|
| Kajmekam sreza Visokog:     | Ahmed-Ševket,   |
| Kadija :                    | nečitko,        |
| Blagajnik :                 | nečitko,        |
| Član vijeća sreza Visokog:  | nečitko,        |
| Član vijeća sreza Visokog:  | Husein,         |
| sekretar sreza Visokog :    | Mustafa,        |
| zamjenik mitropolita :      | I. S.           |
| katolički sveštenik :       | odsutan u selu, |
| Član vijeća sreza Visokog : | M. M.           |

Napisati im odgovor u duhu pohvale.

10-12-1291/12-12-1875. godine.

Broj: 569

16-12-1291/18-12-1875. god.

Visočkom kajmekamluku

Na osnovu našeg obavještenja učinjenog odavde da se učini usluga u prenošenju tereta i opreme hercegovačkog vojnog odreda u dopisu koji nam je stigao 8-12-1291/1-12. 1875. godine od Upravnog vijeća Visočkog sreza pod brojem 377 javljeno je da su spremljena i u pravcu Mostara poslana 52 tovarna konja uz pratnju Ahmeda čauša zajedno sa njihovim vlasnicima. Radi toga pohitalo se je izraziti naše iskreno zadovoljstvo i pohvala vašem vijeću na njegovom zalaganju i nesebičnoj požrtvovanosti.

sluga:

Amnestija

Časni paša !

Na osnovu uzvišene instrukcije poslane mojoj malenkosti, da je potrebno založiti se na učvršćivanju mira i bezbjednosti i pohitati na raspačavanju muhurom ovjerenih kopija u prilogu poslanog Vam oglasa zajedno sa njegovim štambiljiranim prijevodom sada sačinjenim na srpskom jeziku, kako stanovništvu koje se nalazi mirno u svojim naseljima i koje se nije bunilo, tako i onom koje je učestvovalo u pobuni, a kasnije se razišlo i konačno smirilo ističe sljedeće:

Kada vam stigne ovaj iskreni dopis, treba odmah dati da se za svako selo i kasabu ma koliko ih ima u Travničkom okrugu, koji se nalazi pod vašom cijjenjenom upravom, umnoži spomenuti prijevod u više primjeraka prema potrebama svakog sela i kasabe i ovjereni pečatom Vaše visosti sa prijepisom dopisa koji vam je stigao od nas odmah razdijelite stanovništvu i tako sprovedete visoki cilj bezbjednosti i mira.

Vašoj dalekovidnosti poznato je da za hrvatsko stanovništvo spomenutih sela i kasaba treba gore navedeni prijevod oglasa dati napisati latinicom i tako ga razdijeliti.

Želi se da se prema stvarnoj potrebi založite na sprovođenju ovoga predmeta na gore opisan način.

Bosanski namjesnik:

7/19 aprila 1878. g.

Mehmed Rami?

Oformljene vojne snage trebalo je istovremeno naoružati pa i uvježbati rukovati oružjem. Potešku situaciju na ovom planu rada pokazaće slijedeći arhivski materijal:

„U preuzvišenoj naredbi Vaše visosti namjesnika, koja se je imala čast izdati pod brojem 532 datirana 19. novembra 1875. da se prenos hrane i ostale opreme plaća na sat po 3 groša odmah u mjestima gdje budu kiridžije isporučili opremu, a da se za svako pod tovarom uginilo grlo isplaćuje njenom vlasniku odšteta u iznosu od 500 groša. Ako svijet ne bude zadovoljan sa satnicom od po 3 groša, može im se dati još povišica od 20 para, da to treba svakom lijepo objasniti, pa ako hoće poslužiti svojom stokom uz naznačenu nagradu u prenošenju gornje opreme, da preda svoje tovarne konje i pošalje pravo u Mostar. Ukoliko se, možda, budu odupirali, onda ma uz kakvu bilo mogućnost, ne čekajući našu saglasnost, treba organizovati stoku i hitno je poslati.

Prema gornjoj naredbi koja nam se je izvolila izdati, prikladnim lijepim objašnjenjima i ubijedivanjem o potrebi zalaganja na poslovima domovine prikupljena su 52 tovarna konja uz pristanak na platu od 3 groša po satu i danas su pod pratnjom oružnika čauš Ahmeda već krenuli za Mostar.

Pošto je o gornjem Okrug hercegovine obaviješten, usudili smo se da i Vas po ovom predmetu izvijestimo, a konačna naredba po ovom pripada opet nadležnim.

Kajmekam Visokog:

Ahmed Ševket.

Gornji izvještaj poslan je Vilajetu 8/20. decembra 1875, a potpisali su ga još kadija, sekretar, blagajnik i još nekoliko članova Upravnog vijeća, čiji su otisci štambilja dosta nečitki.

Na gornju akciju Vilajet je kajmekamatu Visokog poslao 16. decembra 1875 slijedeću pohvalu:

„Na osnovu vašeg dopisa da se učini usluga u prenošenju opreme Hercegovackog vojnog odreda u dopisu Upravnog vijeća Visočkog kajmekamata broj 377 od 8/20 decembra 1875. javljeno je da su spremljena i u pravcu Mostara već poslana 52 tovarna konja uz pratnju Ahmeda čauša zajedno s njihovim vlasnicima.

Radi toga pohitalo Vam se je izraziti naše iskreno zadovoljstvo i pohvaliti to Vijeće na tom zalaganju i nesebičnoj požrtvovanosti.“<sup>17</sup>

Ponegdje su lokalni organi bili oštri u sprovođenju gornjeg zadatka. Tako je 17. septembra 1876. Vilajet poslao Fojničkom kajmekamatu slijedeći dopis:

„Pošto je tovarna stoka za prijenos stvari carskoj vojsci koja se nalazi u Hercegovini prikupljana od katoličkog svijeta u Fojničkom kajmekamatu i prisilno, to je Njegovoj čestitosti poslana priložena vam predstavka, podnesena od strane Nikolić Pere, predstavnika tamošnjeg svijeta, koji moli sprovođenje pravednosti.

Kupljenje komore na prisilan način nije dozvoljeno i prikladno i onoga koji bude tako što radio treba pozvati na odgovornost.

Da biste se založili u ispitivanju ovoga slučaja i dostavljanju opširnog izvještaja i čuvanja ljudi od ovakvih nepravilnih opterećenja, pohitao vam se je sročiti ovaj dopis, a konačno naređenje pripada opet nadležnim.“<sup>18</sup>

Ranim proljećem osmanske jedinice traže pojačanja i bolje naoružanje.

U tom smislu Vilajet je poslao Vladi šifrovan brzopjav 20. marta/2. aprila 1878. u kome kaže:

„Obavješten sam da je na sastanku održanom između plemenitih Muhtar-paše i Ali-paše sa baronom Rodićem zaključen prekid vatre od 1-12. aprila, da bi se u tom vremenu utjecalo na ustanike da se pokore. Čim je ova vijest primljena, mi smo obustavili borbu, a to su trebali učiniti i ustanici. Međutim, danas kada su ustanici nailazili iz kajmekamata Travničkog okruga, koji je u susjedstvu Bihaćkog okruga, izvršili su napade na mnoga sela u Bihaćkom okrugu i popalili ih. Carska vojska u tom kraju, a i ona u sjedištu vilajeta je neznatna, dok zaštitne vojne jedinice nisu se mogle ni smjele uputiti na te ustanike, jer su nedovoljnog i slabog naoružanja.

U zadnje vrijeme nije ovamo prešlo isprijeke više od 3-5 ustanika, a to je dokaz zalaganja tamošnjih organa na spriječavanju prijelaza ustanika iz Hrvatske i Dalmacije.

Pošto bi u Sarajevskom, a i ostalim okruzima ovoga Ajaleta mogla nastati izvjesna opasnost, to dolazi vrijeme kada će se ukazati ozbiljna potreba za jačom vojnom odbrambenom snagom.

---

17 OIS, br. inv. 360/75

18 OIS, br. inv. 276/76

Gornje se izlaže Predsjedništvu vlade, očekujući brzojavne instrukcije po ovom predmetu, a konačno naređenje pripada opet nadležnoj ekaselenciji.<sup>19</sup>

Naoružanje je bilo skromno. Svaki kajmekam se borio za svoje potrebe. U jednom dopisu Prusačkog kajmekamata Travničkom okrugu kaže se:

„Dopis prispio od Glamočkog kajmekamata proučen je u Vijeću kome je prisustvovao kajmekam, visoko cijenjeni kadija gosp. Sulejman, koji se dan-noć trudi na poslovima visoke Carevine i drugim raznovrsnim dužnostima i koji se bori za pravo naroda ovoga kraja i do maksimuma žrtvuje za dobro naroda i države.

Iz sadržaja dopisa razumljelo se je kako je većina ljudstva od ukupno 100 momaka dobrovoljno zaštitne vojske, koja se je prema naredbi plemenitog okružnika, uputila u Glamoč, navodno bila bez oružja.

Međutim, kada su ti vojnici pri polasku pregledani u prisutnosti vijećnika kajmekamata i drugih uglednih mještana, svi su bili dobro naoružani i sa oružjem krenuli za Glamoč.

Moli se naklonost Njegove prečasne ličnosti okružnika, da upoznavši se s ovim, ne daje više mogućnosti širenja ovako netačnih vijesti.....“

Dopis su potpisali 2/14. jula 1876. kajmekam, kadija, sekretar, blagajnik i još četiri člana Vijeća kajmekamata.<sup>20</sup>

Potrebu za oružjem u Pruscu pokazuje slijedeća predstavka:

„Iz sprovedenog ispitivanja razabralo se je da je radi suzbijanja nastalog nereda oko Glamoča i Ključa spremljeno 3.000 ljudi u zaštitne vojne jedinice pod komandom časnih zapovjednika: Alije, Mustafe, Bekira i Reufa. Onima bez oružja date su puške, kapsule i kresiva iz državnih skladišta. Nekima iz ovoga kajmekamata dato je samo po 4-5 kapsula, a onima koji su imali svoje naoružanje i ostalu opremu data je novčana naknada.

Prema izloženom stanovništvu našeg kajmekamata nema strjeljiva, a ni oružja za borbu, ali uz nadahnuće našeg plemenitog Vjerovjesnika, ono se u našem kajmekamatu suprotstavlja nastalom slu i nepokolebljivo stoji prema vjerskom neprijatelju.

Ističemo potrebu hitnog slanja ovamo odgovarajućeg kontingenta oružja i municije za naoružanje zaštitnih vojnih jedinica. Kada se sa gornjim upozna Vaša visost, molimo da se udostoji izdati Vaše visoko cijenjeno odobrenje da nam se u ovoj teškoj situaciji odmah pošalje dovoljan kontingent oružja i municije da se ono podijeli stanovništvu našeg kraja.

U to ime sročeno je i upućeno Vam ovaj naš skromni zapisnik, a konačno naređenje pripada opet nadležnoj ekaselenciji.

14/26. jula 1876.

19 OIS, br. inv. 124/76.

20 OIS, br. inv. 56/76.

Islam, kajmekam Prusca; Sulejman Hilmi, kadija; Salih Sidki, šef financija i još četiri člana Vijeća kajmekamata.

Predmet je proučilo Upravno vijeće Okruga i 22. jula poslalo ga Vilajetu na dalji postupak.<sup>21</sup>

Nedostatak oružja osjećao se i u Novoselu (Petrovac, K. Vakuf).

U dopisu kajmekamata Kulen-Vakufa navedeno je:

„Vašoj visosti poznat je slučaj nedostatka baruta u državnom skladištu, municije u našoj kasabi Vakufu, koji pripada Novoselskom kajmekamatu, kako topovske tako i puščane za neregularne vojne jedinice i ostalo stanovništvo spomenute kasabe, pa molimo Vašu visoku milost da ne zadržavajući nijedne minute, izvoli nam poslati potrebnu količinu baruta. Pored toga ovamo se u cijeloj čaršiji ne može naći puščanih kremenova za puške neregularnih jedinica, pa ako ih ima u bihaćkom skladištu da nam se također i to pošalje.....

Sredina februara 1876. godine.

Dopis je potpisao zamjenik kajmekamata Kulen-Vakufa Murat i još tri člana Vijeća Upravnog odbora.<sup>22</sup>

Prema sadržaju jednog kraćeg brzojava Vilajeta od 4/16. augusta 1875. upućenog Bihaćkom okrugu Novoselski kajmekamat dobio je iz Bihaća u septembru 1875. jedan kontingent pušaka i ostale vojne opreme.<sup>23</sup>

Prusac ima-nema oružja

Broj: 169

Preuzvišenom ravnateljstvu Travničkog okruga,

Dopis prispio od Glamočkog sreza proučen je u Vijeću kome je prisustvovao kajmekam našeg sreza visoko cijenjeni gosp. Islam i iskreni dobroželjitelj prečasni kadija gosp. Sulejman, koji se dan-noć trude na poslovima visoke Carevine i drugim raznovrsnim službama i koji se brinu za pravo naroda i stanovnika ovoga sreza i koji se do maksimuma žrtvuju za dobro naroda i društva.

Iz njegova sadržaja razumjelo se je da je veći dio ljudstva od ukupno 100 momaka zaštitne vojske, koja se je prema naredbi upućenoj nam od plemeni-tog okružnika poslala za Glamoč, navodno bila bez oružja.

Međutim, kada su ti vojnici bili pregledani i to sve jedan po jedan u prisutnosti odbornika vijeća i drugih uglednih mještana isti su bili svi dobro, za borbu naoružani i kao takvi i upućeni.

---

21 OIS, br. inv. 58/76.

22 OIS, br. inv. 359/76

23 OIS, br. inv. 350/75.

Moli se milost i naklonost Njegove prečasne ekselencije Okružnika, da, upoznajući se sa ovim, ne daje više mogućnosti iznošenja ovako netačnih navoda.

U vezi gornjeg pohitao se je napisati i uputi Vam ovaj naš skromni zapisnik, a konačno naređenje pripada opet nadležnim.

2/14. jula 1876. godine.

Islam, kajmekam Prusca; Sulejman-Hilmi, kadija; Salih-Sidki, šef blagajne, sekretar sreza, starješina hršć. sveštenika proto i još četiri člana vijeća.

Oružje i barut za Novosel

Broj: 111

Bihaćkom okrugu

Upoznao sam sadržaj Vašeg brzojava od 4. augusta 1291/16-8-1875. godine. Pošto je spomenuti plan pregledan, nužno je da se odmah pošalje barut i puške spomenutom Novoselskom srezu.

Novosel traži barut

Preuzvišenom okružju Bihaćkog sandžaka,

Vašoj visosti je poznat slučaj nedostatka baruta u državnom skladištu municije u samoj kasabi Vakufu, koji pripada Novoselskom srezu, kako topovskog tako i puščanog za neregularne vojne jedinice i cjelokupno stanovništvo spomenute kasabe moli Vašu visoku milost da ne zadržavajući nijedne minute izvoli poslati nam spomenuti barut. Pored toga ovamo se u cijeloj čaršiji ne može naći puščanih kremenova za puške neregularnih jedinica, pa ako ih ima u bihaćkom skladištu municije da nam se također i to puščano kamenje pošalje.

U vezi gornjeg sročjen je ovaj naš skromni dopis i upućen, a zapovijed i naređenje po ovom predmetu opet pripada nadležnoj ekselenciji.

12. januara 1291/23-II-1876. godine

Zamjenik ravnatelja kasabe Vakufa: Murat,

Član vijeća kasabe Vakufa: Hasan,

Član vijeća kasabe Vakufa: Ahmed,

Član vijeća kasabe Vakufa : otsutan

Prozor traži oružje

Broj: 193

Preuzvišenom ravnateljstvu Travničkog okruga,

Iz sprovedene istrage i ispitivanja razabralo se je da je radi suzbijanja i otkrivanja nastalog nereda oko Glamoča i Ključa spremljeno 3.000 ljudi u

zaštitne vojne jedinice pod komandom časnih zapovjednika: Mustafe, Bekira i Reufa. Osim što su se nekim bez oružja od te vojske dale duge puške, kapsule i krjesivo (čakmaci) što se je našlo u državnim skladištima, još su se ponekome iz ovoga sreza kada se je upućivao, dalo po četiri, a nekome po 5 kapsola, a bogatim novčana naknada za njihovo oružje.

Prema izloženom vidi se da stanovništvo našeg sreza nema ni municije, a ni oružja potrebnog mu za borbu, ali zbog nemira u ovoj okolini i nastalog zla u našem srezu posredstvom moralno duhovnog nadahnuća našeg plemenitog Vjerovjesnika stoji prema vjerskom neprijatelju.

Napominje se da nam je zasada najveća potreba da se ovamo pošalje i što brže nađe odgovarajući kontingent oružja i municije, što bi se dalo zaštitnim vojnim jedinicama. Kada se Vaša visost sa gornjim upozna, moli se i traži da se udostoji izdati visoko cijenjeno odobrenje da nam se u ovoj teškoj situaciji hitno pošalje potreban kontigent oružja i municije da ga podijelimo stanovništvu našeg sreza.

U tom smislu sročén je i upućén Vam ovaj naš skromni zapisnik, a konačno naređenje pripada opet nadležnoj ekšelenciji.

14/26. jula 1876. godine.

Islam, kajmekam Prusca; Sulejman-Hilmi, kadija; šef financija Salih-Sidki, sekretar i još tri člana vijeća čiji su potpisi nečitljivi.

Upravnom vijeću okruga!

15/27. jula 1876. god.

Sadržaj gornjeg zapisnika treba izložiti i ustupiti sjedištu Vilajeta a konačno naređenje pripada opet nadležnim.

22. jula/4. augusta 1876. godine.

MP-Upravno vijeće okruga.

Postupiti prema gornjem!

22. jula/4. augusta 1876. godine.

Paraf.

Gornji predmet upućén je isti dan sjedištu Vilajeta u Sarajevo.

Paraf.

Nema oružja u Bihaćkom okrugu

Šifrovani brzojav namjesnika.

Broj: 78

Visokom naslovu preuzvišenog Predsjedništva vlade,

20. marta

2. aprila 1876. g.

Obavješten sam da je na sastanku održanom između plemenitih Muhtara Ali-paše i barona Rodića bio zaključen prekid borbe od 1.-12. aprila, da bi se

u tom međuvremenu savjetovalo i utjecalo na ustanike da se pokore. Čim je ova vijest primljena, mi smo obustavili borbu i trebalo je da to učine i ustanici. Međutim, danas kada su ustanici nailazili iz srezova Travničkog okruga, koji su u susjedstvu bihaćkog okruga, oni su izvršili napade i paljenja mnogih sela u Bihaćkom okrugu. Carska vojska u tom kraju, a i ona u sjedištu vilajeta je uistinu neznatna i naravno da zaštitne vojne jedinice bez dovoljnog naoružanja nisu se mogle uputiti i usuditi da te ustanike tjeraju.

U zadnje vrijeme nije ovamo prešlo isprijeke više od 3-5 ustanika i to je pravi dokaz zalaganja tamošnjih službenika na sprječavanju prijelaza ustanika iz Hrvatske i Dalmacije.

Pošto bi u Sarajevskom, a i u ostalim okruzima ovoga Vilajeta nastala izvjesna opasnost, to dolazi vrijeme kada će se ukazati ozbiljna potreba za jačom vojnom snagom.

Izlažem zaštitniku Predsjedništva vlade potrebu za instrukcijama i brzojavnim naredbama po ovom predmetu, a konačno naređenje pripada opet nadležnoj ekseleciji.

Paraf

Broj: 522

17. septembar 1292. g./1876. g.

Fojničkom kajmekamluku

Pošto je tovarna stoka, koja je prikupljena kao ispomoć za korištenje u prijenosu stvari carskoj vojsci koja je u Hercegovini, tražena od katoličkog svijeta, nastanjenog u Fojničkom srezu i na prisilan način, to je Njegovoj čestitosti poslana i podnesena proložena predstavka, podnesena od strane Nikolić Pere, predstavnika spomenutog svijeta, koji moli sprovođenje pravde i pravednosti.

Kako se kupljenje komore na ovako prisilan način ne može nikako dozvoliti i to smatrati prikladnim, to onoga koji bude tako što radio treba pozvati na odgovornost.

U svrhu Vašeg zalaganja za ispitivanje stvarnog stanja po ovom slučaju i hitnog dostavljanja opširnog izvještaja, kao stalno motrenje da se stanovništvo ne tereti ovakvim opterećenjima, pohitao se sročiti Vam ovaj dopis, a konačno naređenje pripada nadležnoj ekseleciji.

Sluga pokoran:

Paraf.

| SREZOVI                                               |                     | Travnički | Jajački | Prusački | Prozorski | Livanjski | Glamočki | Duvanjski | Prebačeni naknadno u Prusac | UPUĆENO U |             |                   |                   | Razlika stvarnog stanja |
|-------------------------------------------------------|---------------------|-----------|---------|----------|-----------|-----------|----------|-----------|-----------------------------|-----------|-------------|-------------------|-------------------|-------------------------|
|                                                       |                     |           |         |          |           |           |          |           |                             | Ukupno    | Stožer puka | 1. pokretni tabor | 3. pokretni tabor |                         |
| KONJICA                                               | Starješina tabora   | 1         |         |          |           |           |          |           |                             | 1         |             |                   |                   | 1                       |
|                                                       | Starješina buljuka  | 1         |         |          |           |           |          |           |                             | 1         |             |                   |                   | 1                       |
|                                                       | Pomoćnik starješine | 1         |         |          |           |           |          |           |                             | 1         |             | 1                 |                   |                         |
|                                                       | Zamjenik kapetana   | 2         | 1       |          |           | 1         |          | 1         |                             | 5         |             |                   |                   | 5                       |
|                                                       | Pomoćnik kapetana   | 4         |         | 1        |           |           |          |           |                             | 5         |             |                   |                   | 5                       |
|                                                       | Broj vojnika        | 20        | 10      | 4        | 2         | 4         | 4        | 3         |                             | 47        |             |                   |                   | 47                      |
|                                                       | Sekretar            | 1         |         |          |           |           |          |           |                             | 1         | 1           |                   |                   |                         |
|                                                       | Svega               | 30        | 11      | 5        | 2         | 5         | 4        | 4         |                             | 61        | 1           | 1                 |                   | 59                      |
| PJEŠADIJA                                             | Starješina buljuka  | 1         | 1       |          |           | 1         |          |           |                             | 3         |             |                   |                   | 3                       |
|                                                       | Pomoćnik starješine |           |         | 1        |           |           | 1        | 1         |                             | 3         | 1           |                   |                   | 2                       |
|                                                       | Zamjenik kapetana   | 6         | 3       | 3        | 1         | 4         | 2        | 1         |                             | 20        |             |                   |                   | 20                      |
|                                                       | Pomoćnik kapetana   | 4         | 3       | 3        | 1         | 5         | 2        | 2         |                             | 20        |             |                   |                   | 20                      |
|                                                       | Broj vojnika        | 50        | 30      | 24       | 11        | 45        | 23       | 17        | 3                           | 203       |             |                   | 5                 | 198                     |
|                                                       | Računovođa          | 1         |         |          |           |           |          |           |                             | 1         |             |                   |                   | 1                       |
|                                                       | Sekretar            | 1         | 1       |          |           | 1         |          |           | 1                           | 4         |             |                   |                   | 4                       |
|                                                       | Svega               | 63        | 38      | 31       | 13        | 56        | 28       | 21        | 1                           | 254       | 1           |                   | 5                 | 248                     |
|                                                       | Ukupno              | 93        | 49      | 36       | 15        | 61        | 32       | 25        | 4                           | 315       | 2           | 1                 | 5                 | 307                     |
| Mobilisani po naredbi namjesnika od 11. augusta 1876. | Konjanika           | 8         | 2       | 5        |           |           |          |           |                             | 15        |             |                   |                   | 15                      |
|                                                       | Pješaka             | 8         | 5       | 2        |           | 15        | 5        | 5         |                             | 40        |             |                   |                   | 40                      |
|                                                       | Ukupno              | 16        | 7       | 7        |           | 15        | 5        | 5         |                             | 55        |             |                   |                   | 55                      |
| SVEUKUPNO                                             |                     | 109       | 56      | 43       | 15        | 76        | 37       | 30        | 4                           | 370       | 2           | 1                 | 5                 | 362                     |

## **Zaključak**

Hasan Škapur je dao veliki doprinos izučavanju Bosanskog ustanka (1875-1878) kroz prijevod i prezentaciju originalnih dokumenata sa osman-skog jezika. U vezi toga on je objavio jednu knjigu dokumenata kao koautor ali i veći broj članaka. Osim toga objavljena je i njegova knjiga pod naslovom *Odnos osmanskih vlasti prema Bosanskom ustanku (1875-1878)*. Iza njega ostalo još materijala u rukopisu na temu ovog ustanka. U prilici smo da prezentujemo jedan dio tog materijala. Vjerujemo da će to još dodatno obogatiti historiografiju BiH na navedenu temu, jer je Hasan Škapur jedan od rijetkih koji se ovom temom bavio iz perspektive originalnih osmanskih dokumenata. Dokumenti koje prezentujemo su se nalazili u Orijentalnom institutu u Sarajevu, a uništeni su originsli tokom posljednjeg rata, te se nalaze samo u prijevodu Hasana Škapura što dodatno uvećava njihovu važnost.

## **SEVERAL OTTOMAN DOCUMENTS ABOUT BOSNIAN UPRISING OF 1875-1878.**

### **Abstract:**

The Bosnian uprising (1875-1878) was the subject of various interpretations. There is a much smaller number of papers that dealt with this uprising from the perspective of the original Ottoman documents and from the perspective of Ottoman provenance, being much more based on the works of Western provenience. It is therefore important to present documents translated from the Ottoman / Old Turkish language in order to see the other perspective of this uprising to ultimately come to a consensus on this important issue from the history of Bosnia and Herzegovina. Hasan Škapur is a proven scholar in several scientific disciplines, which was proved by the translation and presentation of these documents.

**Key words:** documents, army, Ottoman state, uprising, power.